

ADRIAAN HAEMSTEDIUS

Overgenomen uit de CHRISTELIJKE ENCYCLOPEDIË

Haemstede (Adriaan), ongeveer 1525 in Zeeland geboren, was zeer waarschijnlijk een kleinzoon van Witte van Haemstede. Aan 's vaders zijde stamde hij dus af van de graven uit het Hollandsche Huis en aan moeders zijde van de graven van Aerschot, dus van de aanzienlijkste geslachten. 't Is waar, voor enige jaren heeft plotseling deze mening een schok gekregen. Dr. L. A. van Langeraad maakte met deze afstamming korte metten, maar Dr. A. A. van Schelven handhaaft ze.

Van zijn jeugdvorming is ons niets met zekerheid bekend. We weten, dat hij te Leuven gestudeerd heeft (1552), een man van geletterde opvoeding is geweest en schrijver over *canoniek recht* is geworden. Hij schreef gemakkelijk Latijn en was in vele vreemde talen thuis.

Sommigen denken, dat hij met zijn ouders naar Engeland gevlucht is en dus ook aan Wouter Delenus en Marten Mikron een deel van zijn opvoeding heeft te danken gehad. In elk geval, tot de reformatie overgegaan, koos hij het predikambt.

In 1556 bevond hij zich als predikant in Oost-Friesland. Die van Embden, - altijd de kruisgemeenten op het hart dragende, - zonden hem echter naar Antwerpen, waar Ds Gaspar van der Heyden wenste ontslagen te worden. Van Haemstede heeft het vertrouwen van den Embdense kerkenraad niet beschaamd. Hoewel hij zich als prediker aanvankelijk een 'nieuweling' voelde, waren toch de uitkomsten al spoedig verrassend en verblijdend. De gemeente van Antwerpen nam 'verbazend sterk' toe, zodat het heimelijk prediken niet lang meer zou kunnen duren, doordat reeds de huizen te klein werden. Iemand verzekert, dat hij bij de gemeente te Antwerpen de hoogste toejuiching vond en aldaar een paar duizend menschen gewonnen had. Haemstede had zich onderwijl (bij drukke dienst) vele ontberingen te getroosten. Hij, de aristocraat en de man van voorname levenshouding, moest klagen over de benepen opvatting van zijn kerkenraad omtrent woning en onderhoud. Hij ondervond al de bezwaren en ellende van armoede. Eens had hij geen geld om zijn haar te laten snijden. Hoe kwetste het zijn fijn-gevoeligheid, dat hij de kerkenraad elke stuiver moest afbedelen.

In deze tijd rezen er moeilijkheden tussen Haemstede en Antwerpen's kerkeraad. Velen, onder wie tal van aanzienlijken, nodigden hem tot bijzondere bijeenkomsten in hun woningen uit en voorzagen hem van al het nodige. Dit geschiedde zonder medeweten van de kerkenraad. Nu deed Haemstede dit allerminst voor zich zelf. Voor heimelijk prediken gevoelde hij zelf niet veel. Ook was hij moedig genoeg om ook in het openbaar zijn stem te doen horen. Vóór Augustus 1557 heeft hij ten minste eenmaal openlijk gepredikt. De Waalse kerk van Antwerpen, wier advies werd ingewonnen, koos tegen Haemstede in dezen partij. Maar de kerk te Embden, schijnbaar zetel van hoger beroep voor beide partijen (dus voor Haemstede en kerkenraad beide), ging met Haemstede akkoord. Zijn prediken van het Evangelie in particuliere woningen (op zogenaamde 'salon-meetings' volgens Dr. A. A. van Schelven) konden zij goedkeuren, omdat de rijken waarschijnlijk vreesden, dat zij door de verbeurdverklaring van hun goederen een dubbel-welkome prooi voor de

Inquisitie zouden zijn. Wel stelden ze deze voorwaarde, dat Haemstede's gemeentewerk er geen schade onder lijden zou. Ook maande Embden tot vrede ten zeerste aan.

Ondertussen bleef Haemstede's positie te Antwerpen onzeker, want vast predikant was hij er niet. Hij verlangde dan ook naar Embden terug en wachtte met ongeduld op de terugkeer van Ds. Gaspar van der Heyden. Plotseling werd echter zijn gang naar Embden verhaast doordat zijn leven ernstig bedreigd werd (ná Juni 1557).

De 1ste December 1557 richtte Haemstede een prachtig schrijven aan koning Hendrik II van Frankrijk, waarin hij voor zijn vervolgte en verdrukte geloofsgenoten een ernstig pleit voert. Waarschijnlijk schreef hij deze brief uit Antwerpen, waarheen hij op dringend verzoek van den kerkenraad aldaar al spoedig was teruggekeerd. Helaas opnieuw kwamen de oude geschillen tussen de kerkenraad te Antwerpen en Haemstede naar voren. Maar ook nu kozen de Embdenaren de zijde van de predikant.

Gedurende het jaar 1558 bleef nu Antwerpen zijn arbeidsveld. Op 9 Juni 1558 predikte Haemstede in 't openbaar 'op de Maere'. Dit werd het sein voor nieuwe vervolgingen, waarom een groot aantal Vlaamse families het land verlieten. Ook Ds. Van der Heyden trok uit Antwerpen weg. De 26ste November 1558 schreef Haemstede een brief aan Calvijn over huwelijkszaken.

Ook bewerkte Haemstede in deze maanden zijn bekend Martelaarsboek.

Den 24ste December werd zijn vriend Gilles Verdicht te Brussel verbrand. De ketterjacht eiste veel slachtoffers, waarop Haemstede in een schrijven aan Frederik III van de Paltz zijn nood klaagt. Uit deze brief blijkt ook, dat Haemstede ondanks het verbod de prediking voortzette.

Als hij predikte, stroomde het volk van alle kanten toe (soms meer dan 2.000 gemeenteleden), maar weldra werden er prijzen ook op zijn hoofd gesteld (300 Carolus-guldens). Hoewel de brandstapels opvlamden, hield Haemstede nog enige tijd moedig stand, totdat hij op aandrang der broeders eindelijk is uitgeweken.

De 10de Februari 1559 is hij tenminste in Aken, waar hij weldra prediken gaat. Dan trekt hij naar Oost-Friesland, terwijl hij van den zomer 1559 tot het einde van 1560 in Engeland vertoeft, waar de Nederlanders hem tot hun predikant verkoren hadden. Blijvend kon hij zich hier echter niet vestigen.

Ten eerste kwam er aanmerking op zijn prediking, omdat hij de Wederdopers wakkere leden van Christus noemde. Zelfs hielden sommigen hem voor een Ariaan. Ook had hij zich tot Grindal, bisschop van Londen en superintendent van de vluchtelingengemeenten, gewend ten gunste van enige pas aangekomen Nederlanders, die in de reuk van Anabaptisme stonden. Dit wekte de argwaan van Grindal tegen hem op. Nu ging hij in zijn bescherming van de Wederdopers ook te ver. Hij liet zich in dezer voege uit: "Dat Christus uit een vrouw geboren is, is een bijkomende omstandigheid naast het fundamentele beginsel, dat Hij het fundament onzer zaligheid is. Onder Anabaptisten, zelfs onder Papisten en andere secten bevinden zich enkele zwakke ledematen van Christus' Gemeente". De 16e November 1560 werd Haemstede door Grindal plechtig geëxcommuniceerd.

Daarop verliet hij al spoedig Londen. Temidden van dit alles schonk zijn vrouw hem drielingen, van welke één stierf; de beide anderen hebben de betekenisvolle namen Emmanuël en Charitas ontvangen.

De 10e Februari 1561 schreef hij uit Emden.

Kort daarna is hij rustig en vredig te Oldersum.

Dan gaat hij naar Groningen, waar hij April 1562 nog vertoeft. Opnieuw is hij nu na bewilliging van den kerkenraad van Embden, naar Engeland gereisd, maar bisschop Grindal legde hem op 31 Juli een herroepingsformule voor. Dan wordt hij, omdat hij weigerde te tekenen, uit Engeland gebannen.

Zo moest de zwaarbeproeft man opnieuw de terugtocht aanvaarden. Geheel ontmoedigd was hij niet, want hij schreef in deze tijd: "Het is een arm voghel, die maer een nest en heeft. Het aardrijk behoort den Heere toe en ick weet dat hij my nog wel een plaetse versorgen sal, oft myn vianden wel leet is". Deze verwachting werd niet beschaamd, want in 1562 overleed hij.

Haemstede, de schrijver van het Martelaarsboek, de prediker van het Evangelie, de man, die met onverschrokken moed 'hagepreken' hield, zal als zodanig niet spoedig vergeten worden.

Ook is hij de opsteller geworden van een "confessie". In een vloeiende stijl en schone taal worden daarin de voornaamste leerstukken behandeld. Het beschouwende element treedt erin op de achtergrond. Van theologische kunsttermen wordt weinig gebruik gemaakt. Het stuk draagt een specifiek Bijbels karakter. Bijna elke volzin eindigt met een aanhaling uit de Schrift. 't Is in allen dele oorspronkelijk werk. Bij hem is de kerk het centraalbegrip.

Toch blijkt, dat Haemstede bij het opstellen van zijn Belijdenis ook de "Institutio" van Calvijn op zijn schrijftafel had. Alles getuigt van grote bekwaamheid. De leermeesters van Haemstede waren ook nog de Martelaars.

Wat zijn **Martelaarsboek** betreft, dit werd in 1559 voor het eerst uitgegeven en beleefde minstens 18 drukken. Boeiend en levendig van stijl, geschreven in het vreselijk jaar 1558, terwijl hij nog de Martelaars van begin 1559 vermeldt, van een ontroerende kracht, heeft het door zijn opbeuring en aanwakkering des geloofs aan het Nederlands Protestantisme grote diensten bewezen. Het put uit vliegende blaadjes van ooggetuigen, brieven van martelaren, officiële stukken ter griffie en is volstrekt betrouwbaar.

Van Haemstede wordt nog gezegd, dat hij was "een lanckachtig man, mager, met eenen dunnen bruynachtigen baerde, ende hebbende veel sproeten in syn aensicht".

EINDE